

Çatışma Teorisi, İktidar ve Toplumsal Dönüşüm: Tarihsel ve Güncel Perspektifler

Conflict Theory, Power Relations, and Social Transformation: A Study on Classical, Modern, and Contemporary Approaches

ÖZET

Bu çalışma, toplumsal değişim ve dönüşümün temel dinamiklerinden biri olan çatışma kuramını, klasik, modern ve çağdaş yaklaşımlar çerçevesinde incelemektedir. Marx'ın sınıf çatışmasına dayalı açıklamaları, üretim ilişkileri ve ekonomik yapının toplumsal dönüşümdeki belirleyici rolünü vurgularken; Weber, Simmel, Coser, Dahrendorf ve Bourdieu gibi düşünürler çatışmayı yalnızca ekonomik düzlemde değil, aynı zamanda kültürel, sembolik ve kurumsal boyutlarıyla değerlendirmiştir. Neo-Marksist yaklaşımlar ise Gramsci'nin hegemonya, Althusser'in ideolojik aygıtlar ve Frankfurt Okulu'nun eleştirel teori perspektifleriyle, çatışma kuramını ideoloji, kültür ve bilinç boyutları üzerinden yeniden yorumlamıştır. Günümüzde ise kimlik siyaseti, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, dijital medya ve ekolojik krizler, çatışma kuramının analiz ettiği yeni alanlar olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, çatışmanın yalnızca yıkıcı bir unsur olmadığını, aksine toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan ve değişimi hızlandıran işlevsel bir süreç olduğunu göstermektedir. Böylece çatışma teorisi, toplumsal düzenin durağan bir uyum süreci olmadığını, sürekli yeniden üretilen karşıtlıklar ve müzakerelerden oluştuğunu ortaya koyarak sosyolojik çözümlemelerde vazgeçilmez bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma Teorisi, İktidar, Toplumsal Değişim, Neo-Marksizm, Küreselleşme

ABSTRACT

This study examines conflict theory, one of the fundamental dynamics of social change and transformation, through classical, modern, and contemporary approaches. While Marx's analysis emphasizes class struggle, production relations, and the decisive role of economic structures in shaping social transformation, thinkers such as Weber, Simmel, Coser, Dahrendorf, and Bourdieu extend the scope of conflict beyond the economic sphere, highlighting its cultural, symbolic, and institutional dimensions. Neo-Marxist perspectives, particularly Gramsci's concept of hegemony, Althusser's theory of ideological state apparatuses, and the Frankfurt School's critical theory, reinterpret conflict in relation to ideology, culture, and consciousness. In the contemporary context, identity politics, gender inequalities, digital media, and ecological crises emerge as new fields of analysis within conflict theory. The study argues that conflict is not merely a destructive force but also a functional process that fosters social integration and accelerates transformation. Accordingly, conflict theory reveals that social order is not a static harmony but rather a process of continually reproduced contradictions and negotiations. Thus, it provides an indispensable perspective for sociological analysis of both historical and contemporary social dynamics.

Keywords: Conflict Theory, Power, Social Change, Neo-Marxism, Globalization

GİRİŞ

Toplumsal yapının dinamiklerini anlamada çatışma teorisi, modern sosyoloji ve siyaset biliminin temel kuramsal yaklaşımlarından biridir. Klasik Marxçı analiz, üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesini toplumsal değişimin motoru olarak görürken, 20. yüzyılın ikinci yarısında George Simmel, Lewis Coser, Ralph Dahrendorf, Pierre Bourdieu, Charles Wright Mills ve David Riesman gibi düşünürler, çatışma kavramını yalnızca ekonomik temelli bir olgu olmaktan çıkararak, toplumsal ilişkilerin çok boyutlu bir unsuru olarak ele almışlardır.

Simmel, çatışmayı toplumsal bütünleşmenin kaçınılmaz ve işlevsel bir unsuru olarak değerlendirirken, Coser, çatışmanın sosyal sistemlerde istikrar sağlayıcı rolünü vurgulamıştır. Dahrendorf ise otorite ve iktidar ilişkilerini çatışmanın merkezine yerleştirerek, toplumsal değişimin kurumsal yapılardaki güç dağılımından beslendiğini ileri sürmüştür. Bourdieu, çatışmayı ekonomik sermayenin ötesine taşıyarak kültürel ve sembolik sermaye mücadeleleri üzerinden analiz etmiş, Mills, "iktidar seçkinleri" kavramıyla modern toplumlarda siyasal, ekonomik ve askeri elitlerin karşılıklı çıkar ilişkilerini gözler önüne sermiştir. Riesman ise modern toplumlarda bireylerin yönelim tiyolojileri üzerinden toplumsal değişim ve çatışma potansiyelini irdelemiştir.

İbrahim Mavi¹

How to Cite This Article

Mavi, İ. (2025). "Çatışma Teorisi, İktidar ve Toplumsal Dönüşüm: Tarihsel ve Güncel Perspektifler" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:9; pp:1615-1624. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17215438>

Arrival: 20 July 2025

Published: 27 September 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr., İzmir Radikal Eğitim Kurumları, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8268-6899

Çatışmaya dair bu tartışma Neo-Marksist gelişmelere öncülük etmiştir. Antonio Gramsci, Louis Althusser ve György Lukács gibi düşünürlerin katkılarıyla birlikte, toplumsal çatışmayı yalnızca sınıf temelli değil, aynı zamanda kültürel, sembolik ve kurumsal alanlarda süregiden çok boyutlu bir süreç olarak ele alma tartışması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda çalışma, söz konusu teorik mirastan hareketle, çatışma olgusunun modern toplumlarda nasıl biçimlendiğini ve iktidar ilişkileri ile toplumsal değişim arasındaki bağları incelemeyi amaçlamaktadır.

ÇATIŞMA KAVRAMININ SOSYOLOJİK TEMELLERİ

Çatışma teorisi, toplumların tarihsel gelişiminde sürekli bir mücadele içerisinde bulunduğunu ve mevcut toplumsal düzenin de bu mücadelelerin sonucu olarak şekillendiğini ileri sürer. Bu bakış açısına göre, toplumsal düzenin oluşumunda çatışma temel bir unsur olarak görülmektedir. Her ne kadar yapısalcı ve fonksiyonalist kuramlar toplumsal düzende işlevsel olan süreçten bahsetse de “organik, yapısalcı ve fonksiyonalist kuramların aksine çatışma kuramı toplumu, temel maddi gereksinimler ve kaynaklar için mücadele eden zıt grupların bir sistemi olarak görür” (Kızılcıkelik, 1994: 263). Çatışma kavramı, bireylerin ya da grupların duygu, düşünce ve davranışlarında içsel ya da dışsal kaynaklı psikolojik ve toplumsal engellerle karşılaşmalarıyla ilişkilidir. Bu bağlamda çatışma, farklı amaç ve taleplerin karşıtlık temelinde bir mücadeleye dönüşmesi şeklinde tanımlanabilir. Aynı şekilde “çatışma sosyal ilişkileri de belirlemektedir” (Toprak, 2023: 42).

Uzlaşmanın karşıtı, rekabetin ayrılmaz bir özelliği, kimi zaman doğal bir sonucu ve toplumsal değişimin itici gücü olarak değerlendirilen çatışma süreci, modern sosyolojide sosyal hareketliliğin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Wallace ve Wolf’un (2004: 82) belirttiğine göre çatışma, sözlü ya da fiilî biçimlerde (şiddet içeren veya içermeyen) ortaya çıkabilmekte ve kuramsal açıdan birbirine bağlı üç varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımlardan ilki, bütün insanların elde etmeye çalıştıkları ortak çıkarlarının bulunmasıdır. İkincisi, yalnızca kıt ve eşitsiz biçimde dağılmış değil, aynı zamanda zorlayıcı nitelikte olan ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan gücün varlığıdır. Üçüncü varsayım ise, değerlerin ve düşüncelerin toplumun bütünü için kimlik ve hedef belirleyen unsurlar olmaktan çok, farklı grupların kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için başvurdukları araçlar olduğudur.

Çatışma kuramını toplumsal değişim bağlamında sosyolojik temele oturtan birçok düşünür bulunmaktadır. Bu düşünürlerden biri olan Marx’a göre toplumsal değişim, üretim araçlarının sahipleri ile emekçi sınıfı arasındaki çatışmadan kaynaklanır. Weber’e (2012) göre ise çatışma yalnızca sınıf arası değil, aynı zamanda statü grupları ve siyasi partiler düzeyinde de gerçekleşir. Gumpłowicz, (2019) kültürel ve etnik gruplar arasındaki çatışmaların toplumun biçimlenmesinde merkezi rol oynadığını ileri sürer. Dahrendorf’a (2022) göre modern toplumlardaki çatışma otorite yapıları üzerinden kurumsallaşır, bu da toplumsal dinamiklerin anlaşılmasında kritik bir noktadır. Coser (2008) çatışmanın sadece yıkıcı olmadığını, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendirebileceğini ve reformu tetikleyebileceğini savunur. Mills’e (2016) göre çatışma, güç eliti ile halk arasındaki siyasi ve ekonomik karar mekanizmalarındaki merkezileşmeye dikkat çeker. Çatışma kuramına yönelik görüşler çoğaltılabilir ama bu kuram yoğunlukla Karl Marx’ın çalışmaları kapsamında değerlendirilir. Bu kapsamda öncelikle Marx’ın yaklaşımı üzerinde durulabilir.

KARL MARX VE SINIF ÇATIŞMASI YAKLAŞIMI

Çatışma fikrini en genel anlamı ile ilk olarak Karl Marx’ta görüyoruz. Toplumların bir sınıf çatışması halinde oluştuğunu savunan Marx, çatışma kuramını, tarihsel olarak, ekonomi politik ve sosyal felsefesine dayandırmaktadır. Marx’a (2005) göre, toplumsal örgütlenme üretim ve mülkiyet ilişkilerine dayanmaktadır. Ekonomik yapıyı toplumun temeli olarak gören Marx, sosyal, siyasal ve zihinsel yaşam sürecinin maddi üretim şekli tarafından tayin edildiğini ifade etmektedir. Üretim ilişkileri, mülkiyetin dağılımı ve sermaye yapısının şekillendirdiği toplumsal düzen içerisinde sınıflar arasında çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmazdır. Marx, tarih boyunca var olmuş tüm toplumların gelişimini sınıf mücadeleleri ekseninde açıklamaktadır. Ona göre aynı sınıfa ait bireyler ortak çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etme eğilimindedir. Toplumdaki en belirleyici gruplar ekonomik sınıflar olup, insanlık tarihi bu sınıfların karşılıklı ve diyalektik etkileşimlerinin bir sonucu olarak şekillenmektedir. Birbirine karşıt konumda bulunan bu sınıflar arasındaki mücadele, toplumsal yapının gelişim sürecini belirleyen temel unsur olarak görülmektedir.

Marx’a (2005) göre, insanlık tarihinin bugüne kadar olan bütün süreci aslında sınıf mücadelelerinin tarihidir. Özgür birey ile köle, patrici ile pleb, feodal bey ile serf, lonca ustası ile çırak, kısacası ezenler ile ezilenler sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Bu karşıtlık, kesintisiz biçimde, kimi zaman gizli kimi zaman ise açık biçimde süren bir mücadeleye dönüşmüş, her defasında ya toplumsal yapının köklü bir devrimle değişmesine ya da çatışan sınıfların birlikte yıkıma sürüklenmesine yol açmıştır (Marx, 2005: 30). Bu tarihsel süreç, günümüzde de toplumu giderek iki temel kampa bölmüş; karşıt kutuplar haline gelen burjuvazi ile proletaryayı ortaya çıkarmıştır (Marx, 2005: 31). Dolayısıyla sınıfların tarihsel bir sürekliliği ve ardıllığı bulunmaktadır. Her yeni toplumsal düzen, kendisinden

öncekinin mirası üzerinde yükselerek yeni koşullar yaratmakta ve kendinden sonraki topluma zemin hazırlamaktadır. Ancak bu dönüşümün tamamen doğal bir evrimsel süreç mi olduğu yoksa insan eylemleriyle hızlandırılıp hızlandırılmayacağı, tartışmaya açık bir meseledir.

Marx'a göre komünizm, kapitalist toplumsal yapıya bir tepki ve alternatif sistem olarak ortaya konulmuştur. Ona göre dünya tarihinin en erken evresinde özel mülkiyetin, sınıfların ve buna bağlı çelişkilerin henüz var olmadığı bir dönem mevcuttu; bu dönem ilkel komünizm olarak adlandırılmaktadır. Bu toplumsal formasyonda devlet, mülkiyet, sınıf ve sınır kavramları bulunmamaktaydı. Ancak insan topluluklarının ilkel komünal yapıdan köleci topluma geçişiyle birlikte bu olgular tarih sahnesine çıkmıştır. İnsanlar ilkel (komün) toplumda toplayıcılık ve avcılıkla geçiniyorlardı, ancak toprağa inip tarımsal hayat başlayınca bunlar da ortaya çıktı. Köleci toplum, bağrından feodaliteyi çıkardı. Serf-senyör ilişkisinden ibaret olan bu toplumda zorunlu olarak kapitalizme dönüştü. Kapitalizm de eninde sonunda ve kaçınılmaz bir şekilde komünizme dönüşecektir. Bu dönüşüm zorunludur. Yine komünist toplumda devlet, sınır, sınıf ve mülkiyet olmayacaktır. Bu aşamaya varana kadar sınıflar arası çatışma doruk noktasına varacak ve sınıf kavgası bir basitleşmeye doğru yönelecektir. Farklı toplumsal kesimler zamanla burjuvazi ve emekçi sınıfı etrafında gruplanacaktır; üretim güçlerinin gelişimi ise tarihsel değişimin motoru olarak işlev görecektir. Bu tarihsel süreç, emekçilerin artan yoksullaşması ve toplumsal gerilimlerin birikmesi sonucunda devrimci patlamalara ve tarihte ilk kez uyumlu olmayan bir toplumsal yapının ortaya çıkmasına yol açacaktır (Aron, 2004: 143). Marx'a göre, kapitalist sistem bağlamında böyle bir uyumsuzluk söz konusu olmayacak, sınıflar arası egemenlik mücadelesi görülmeyecek; onun yerine insan ile doğa arasındaki çelişkiler sürmeye devam edecektir.

Üretim, toplumu iki büyük ve köklü bölüme ayırır: Üretimi kontrolü altında tutan kişiler, bunlar üretim araçlarına ve kaynaklarına sahiptirler. Bunlardan yoksun olan ve mecburen kendisini (köle) veya en azından kol gücünü (işçi ve köylü) karşı tarafa satanlar. Bu iki sınıf en genel anlamdadır ve tarihte her yerde çeşitli şekillerdedir (efendi ve köle, malik ve teba, kapitalist ve proleter). Marx'a göre, günümüz toplumunda net biçimde karşıt iki temel sınıf bulunmakta ve bunların arasında yer alan orta sınıf da dikkate değerdir. Orta tabakalar; küçük sanayici, küçük tüccar, zanaatçı ve köylü gibi gruplardan oluşur ve varlıklarını sürdürmek için burjuvaziye karşı mücadele ederler. Ancak Marx, bu kesimi devrimci değil, daha çok muhafazakâr olarak tanımlar. Hatta tarihin akışını geriye döndürme eğiliminde olduklarından gerici bir nitelik taşıdıklarını belirtir. Kazara devrimci bir tutum sergileyebilecek olsalar da bu durum onların gelecekteki çıkarlarını koruma amacıyla proletaryaya katılmalarından kaynaklanır; yani kendi o anki çıkarlarından ziyade, ilerideki çıkarlarını güvence altına almak için kendi bakış açılarını bir kenara bırakırlar (Marx, 2005: 44). Olası bir devrim sürecinden orta sınıfın devrimden yana olsa dahi proleterleşemeyeceğini belirten Marx bu sınıfa çok da güvenmez. Günümüz devletlerinin de toplumdaki uygulamaları orta sınıfı genişletme amaçlıdır. Orta sınıf, görece durumu iyi çok fazla sıkıntısı olmayan bir sınıftır ve düzen karşıtı hareketlere destek vermediği gibi bu hareketlere sıcak da bakmaz. Orta sınıfın geniş ve egemen olduğu bir toplumda devrim olmaz. Onun içindir ki devletlerin uygulaması bu sınıfın daha çok nasıl genişleyeceği noktasındadır.

Bir sınıf, üyeleri birbirinden bağımsız olan bireyleri yalnızca başka bir sınıfa karşı ortak bir mücadele yürütmek durumunda kaldıklarında oluşturur; aksi takdirde, bu bireyler birbirlerine rakip olarak düşmanca ilişkiler içinde bulunabilirler (Coser, 2008: 62). Bir sınıfın varlığını belirleyen temel özellik, üyelerinin üretim sürecindeki konumlarıdır; toplumsal durum veya meslek gruplarının ötesine geçen bu özellik, işçilerin başka bir sınıf -örneğin burjuvazi- tarafından sömürülmesini içerir (Tolan, 2005: 262). Bu nedenle, kendi sınıf bilincine sahip olmayan bir işçi grubundan söz edilemez.

Sınıf, hiçbir zaman tek tip, homojen bir yapı değildir; aksine, benzer işlev, değer, amaç ve çıkarları paylaşan çeşitli alt gruplar, yani fraksiyonlardan oluşur. Bu karmaşık yapı, sınıf içinde farklı çıkarlar arasında sık sık çatışmalara yol açar. Benzer biçimde, egemen sınıf da homojen değildir; sanayi ve finans burjuvazisi, devlet aygıtındaki görevli kişiler ve hukuk, politika, gazetecilik gibi alanlarda ekonomik ve politik çıkarları temsil eden ideolojik fraksiyonlardan oluşur. İşçi sınıfı da farklı sanayi dalları, yetenekler, ücretler ve gelenekler nedeniyle çeşitli alt gruplara ayrılmıştır.

Marx'a göre bir topluluk ancak kendi çıkarlarının farkına varıp, bunları kendi kurumları aracılığıyla savunduğunda gerçek anlamda bir sınıf olarak tanımlanabilir (Swingewood, 1998: 112). Aksi takdirde, ortak çıkarlarını uygulamaya koyamayan bireyler topluluğu sınıf olarak nitelendirilemez. Bu yaklaşımıyla Marx, çatışma kuramının klasik öncüsü olmuş ve sonraki kuramcılar üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.

ÇATIŞMA KURAMINA DAİR YENİ BAKIŞ AÇILARI

Çatışma kuramına dair yeni yaklaşımlar, klasik Marksist bakışın ekonomik temelli açıklamalarını aşarak daha çok kültürel, simgesel ve toplumsal ilişkiler düzeyine odaklanmaktadır. Neo-Marksist teoriler, özellikle Antonio Gramsci'nin "hegemonya" kavramı üzerinden kültürel iktidarı ve sivil toplumun rolünü ön plana çıkarırken, Pierre Bourdieu sembolik sermaye, habitus ve alan kavramlarıyla çatışmayı gündelik yaşamın mikro ilişkilerine taşımaktadır. Ayrıca, feminist çatışma kuramları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, postkolonyal yaklaşımlar ise küresel güç ilişkileri ve kültürel tahakkümü merkeze almaktadır. Böylece çatışma kuramı, yalnızca sınıf mücadelesine indirgenmeyip çok boyutlu toplumsal dinamikleri analiz eden daha geniş bir perspektife kavuşmuştur. Bu süreç sırasında Georg Simmel, Lewis Coser, Ralf Dahrendorf ve Pierre Bourdieu gibi düşünürlerin çalışmaları kapsamında ele alınmakta olup, neo Marksist bakış açısıyla da daha kapsamlı bir çalışma çerçevesi oluşturulabilir.

Georg Simmel: Çatışmanın Toplumsal Fonksiyonları

Marx sonrasındaki çatışma kuramcıları incelendiğinde, öne çıkan isimlerden biri Georg Simmel'dir. Simmel, çatışan bireyler ve gruplar arasındaki ilişki biçimlerine odaklanmıştır. Ona göre, ortak çıkarları olan dost gruplar ile farklı çıkarları olan rakip gruplar arasında kesin bir ayrım yapmak mümkün değildir; zira çatışan ve çatışmayan bireyler, bazen kesişen, bazen örtüşen ilişkiler içinde aynı toplumsal yapının parçası olabilirler. Klasik çatışma kuramcılarının çatışmayı sürekli bir durum olarak görmelerinin aksine, Simmel toplumsal eylemin her zaman hem uyum hem çatışma, sevgi hem de nefret unsurlarını içerdiğini vurgulayarak özgün bir yaklaşım geliştirmiştir. Ayrıca, toplumsal temas ve karşılıklı bağımlılık düzeylerinin çatışma sürecini doğrudan etkilediğini öne süren Simmel, daha sonra Chicago Okulu'nu ve sosyoloji geleneğini önemli ölçüde etkilemiştir (Wallace ve Wolf, 2004: 82).

Simmel, çatışmanın toplumsal fonksiyonları üzerinde durarak düşüncesini çeşitli yönleriyle ifade etmiştir. Ona göre, öncelikle şiddetin herhangi bir biçimde sınırlanması, mücadele eden tarafların en azından bir ortak yönünü ortaya koyar. Bu ortaklık, tarafların birbirini bütünüyle yok etmeyi istememeleri eğilimine dayanır ve bu durum hem değer yargısı hem de çıkar bağlamında ele alınabilir. Ayrıca, bir mücadele her zaman ortak normlar çerçevesinde sürer ya da tavrı yöneten normları ve kavganın gerçekleşme biçimlerini sınırlayan yeni normların oluşumuna yol açar. Bunun yanında, çatışma ve tartışma, daha önce var olmayan bir toplumsal ilişkinin kuruluşunda da işlevsel olabilir. Örneğin, bir oyuncağı paylaşamama nedeniyle tartışan çocukların daha sonra aynı oyuncakla birlikte oynayabilmeleri bu sürecin somut bir göstergesidir.

Simmel'e göre çatışmanın bir diğer önemli boyutu, belli türdeki çekişmelerde ortak bir objenin varlığıdır. Çıkar çatışmaları ya da haklıya hakkını verme tartışmaları bu duruma örnektir. Örneğin, işçi ve işverenler ücretler ve kâr dağılımı üzerine tartıştıklarında, çatışma hem para hem de işletmenin kazancına yönelmiş ortak bir çıkar üzerinden yürür. Son olarak, açık bir mücadelenin, toplumsal bir sistem açısından gizli örgütleyici bir mücadeleden daha birleştirici olabileceğini vurgulamak gerekir. Açık mücadelede birleştirici unsurlardan biri de "haberleşme"dir (Hondrich, 1991: 226).

Lewis A. Coser ve Toplumsal Bütünleşme Perspektifi

Lewis A. Coser, Simmel'in düşüncelerini temel alarak geliştirdiği çalışmalarda, çatışmanın toplumsal yaşamda önemli bir rol oynadığını ancak hayatın tek boyutu olmadığını ve uzlaşma kadar değerli olduğunu vurgulamaktadır. Coser, çatışmanın sosyal birlik üzerindeki işlevine dikkat çekerek, dışsal çatışmanın "topluluk bilincini ve gruplar arasındaki ayrılık duygusunu güçlendirdiğini, topluluklar arasında sınırlar oluşturduğunu ve sistem içindeki grup kimliğini pekiştirdiğini" ifade etmektedir. Ona göre, çatışma çözülmediği sürece işlevsel ve gerekli bir süreçtir; bireyler, çatışma yoluyla kendilerini bir "negatif referans grubu" karşısında tanıyarak kimlik bilincini geliştirirler. Katı ve çatışma kanallarının kısıtlı olduğu toplumsal yapılarda ise çatışma yıkıcı ve şiddetli hale gelebilir. Bu nedenle, sistem içindeki küçük çaplı çatışmalar, toplumun dengede kalmasını sağlar ve bireylerin veya grupların, tüm sistemi bozacak büyük çatışmalara yönelmesini önler (Wallace ve Wolf, 2004: 82).

Coser çatışmanın toplumsal bütünlük ve fonksiyonu açısından öneminden bahsederek, çatışmanın sosyal düzen açısından gerekli olduğunu savunur. Coser'a göre nefret, kıskançlık gereksinde, istek ve özlemler gibi psikolojik öğeler uyumsuzluk yaratıcı nitelikte olup, her biri bir çatışma kaynağıdır (Kızılcı, 1994:476). Bu nedenle çatışmanın oluşmasındaki sosyal ve psikolojik etkenler güçler dengesinin sağlanmasında da belirleyici rol oynamaktadır. Grup içi çatışma ve Gruplar arası çatışmadan bahseden Coser, toplumları sınıflandırmada kullanarak, liberal toplum, totaliter toplum ve otoriter toplumları çözümlemektedir. Devlet, birey ve gruplar arası çatışma bu üç toplum tipinde ayrı şiddetlerde ve farklılıklarda görülmektedir.

Coser (2008) toplumsal yaşamı ve toplumsal yapının özünü belirleyen bir öğe olarak çatışmanın toplumu bütünleşmeden (integration) çözülmeye ve tekrar bütünleşmeye yönelten bir güç olduğunu savunur. Bu bir

toplumsal değişme süreci olup, özünde değişen koşulların zorladığı yeni gereksinmelerin karşılanması, çatışan çıkarların çözülmesi yatar. Temel özellikleriyle büyük benzerlikler gösteren bu görüşler Ralph Dahrendorf'un yaklaşımında da yansımaları bulunmaktadır.

Ralph Dahrendorf: Güç, Otorite ve Çatışma

Ralph Dahrendorf, güç ile karşıt güç unsurları arasındaki rekabetin “tükenmeyen bir sürtüşme kaynağı” olduğunu vurgulayarak güç, otorite ve çatışma arasındaki ilişkileri ele alır. Dahrendorf'a (2022) göre, toplumsal normlar yalnızca sosyal bütünleşme ile açıklanamaz; aksine, bu normlar güç sahibi grupların çıkarları doğrultusunda oluşturulur ve sürdürülür. Bu bağlamda sınıf kavramı, yetki ve otoritenin farklı dağılımından kaynaklanan çatışma gruplarını ifade etmektedir. Çatışmanın şiddetini “kullanılan silahlar” belirlerken, çatışmanın yoğunluğu “çatışan tarafların katılım ölçüsü ve enerjisine” göre değişmektedir. Dahrendorf, Marx ve Weber'den yoğun olarak etkilenmiş ve bu kuramcılardan yola çıkarak çatışma ilkesini en genel anlamda “çatışma ve consensus” etrafında şekillendirmiştir. Özellikle fonksiyonalistlere karşı geliştirdiği bu kuramında Dahrendorf'a göre “Fonksiyonalistler, toplumun düzenini (order) vurgularken, çatışmacı teoriler sosyal sistemde her notada çatışma ve anlaşmazlığın (dissension) olduğunu belirtirler” (Kızılçelik, 1994: 411).

Dahrendorf, yaklaşımını toplumun her zaman ve her yerde zorunlu olarak değişim halinde olduğunu varsayan zorlamacı teoriye (coercion theory) dayandırmaktadır. Ona göre tüm zorlama ve çatışma süreçleri, toplumun çözülmesine ya da dönüşmesine katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede sosyal gerçekliğin modelini kabul eden Dahrendorf, toplumsal ilişkilerin zorunlu olarak koordine edildiğini ve egemenlik ile boyun eğme ilişkileri aracılığıyla yapılandığını vurgulamaktadır. Ayrıca, toplumsal yapıda açık ve gizli çıkarların bulunduğunu, özellikle gizli çıkarların organize edilmemiş grup üyeleri tarafından paylaşıldığını ileri sürmektedir. Dahrendorf'a göre gerek açık gerekse gizli çıkarların paylaşıldığı ilişkiler, zorunlu olarak koordine edilmiş otorite yapısıyla bağlantılıdır. Bununla birlikte bu ilişkiler, psikolojik koşullara (örneğin rol çıkarlarının içselleştirilmesi), sosyal koşullara (iletişim biçimleri, kalıplaşmış unsurlar), politik koşullara (koalisyon özgürlüğü), teknik koşullara (personel ve yönetici varlığı), örgütsel koşullara ya da özel faktörlerin etkisine bağlıdır (Kızılçelik, 1994: 409-410).

Pierre Bourdieu: Alan, Sermaye ve Sembolik Çatışma

Pierre Bourdieu'nün üç temel kavramı olan alan (field), sermaye (capital), ve sembolik çatışma (symbolic violence) onun çatışmaya dair kuramının temelini oluşturur. Bourdieu, çatışmanın yalnızca ekonomik sınıflar arasında meydana gelmediğini vurgulayarak, sınıf kavramı yerine öncelikle “alan” kavramını öne sürer. Ona göre alan, güç ilişkileriyle şekillenen bir konumlar sistemidir ve toplumsal yapı içinde hem birbirleriyle hem de kendi içinde çatışabilen özerk alanlar oluşturabilir. Üretim ve mülkiyet ilişkileri tek başına toplumsal dinamikleri belirlemez; ekonomik sermayeye ek olarak toplumsal ve kültürel sermaye türleri de bu yapının önemli unsurlarıdır. Pierre Bourdieu'ye göre, alan (field), sosyal konumların mücadele ettiği tarihsel ve özerk birer saha olarak tanımlanır. Aktörlerin bu alanlarda konumlanması, sahip oldukları farklı sermaye türleri ve bunları algılayış biçimleri (habitus) arasındaki etkileşimle belirlenir (Bourdieu ve Passeron, 1977), alanlar hiyerarşik yapıdadır ve ekonomik sermaye genellikle baskın rol oynar (Stahl ve Mu, 2022).

Bourdieu, özellikle kültürel sermaye üzerinde durarak, eğitim alanında sınıfsal ayrıcalıkların nasıl sürdürülüp “resmileştirildiğini” inceler. Bu bağlamda Fransız eğitim sistemini, kendi iç mantığı doğrultusunda ayrıcalıkların devamını sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirir (Wallace ve Wolf, 2004: 82). Sermaye (capital) Bourdieu'nün toplumsal analizinde merkezi bir kavramdır, bu sermayeler ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik olarak ayrılır. Sembolik sermaye, prestij, onur ya da tanınırlık gibi görünürde “doğal” kabul edilen ama aslında dönüştürülebilir olan güç biçimlerini ifade eder (Stahl ve Mu, 2022).

Bourdieu'nün sembolik şiddet (symbolic violence) kavramı, egemen aktörlerin sahip oldukları sembolik sermayeyi kullanarak sosyal düzeni meşru ve doğal olarak dayatmasını ifade eder. Bu şiddet türü genellikle gizli ve fark edilmeden işler, bireyler, egemenlik ilişkilerini içselleştirerek kendi rızalarıyla düzenin yeniden üretimine katkıda bulunurlar (Rehmann, 2020: 229). “Hükmedenler” ile “hükmedilenler” arasındaki klasik mücadele çatışmasının sadece bir boyutudur, esas çatışma sembolik alanda olmaktadır ki, bu çatışma iktidarın keyfilliğini şeffaflaştırmakta ve tahakkümü “meşru tahakküm” haline dönüştürmektedir.

Bu üç kavram birlikte değerlendirildiğinde, toplumsal alanlarda çatışmanın salt ekonomik temelli değil, sembolik düzen aracılığıyla da sürdüğü, egemenlerin bu düzeni sembolik sermaye yoluyla meşrulaştırdığı açıkça görülür.

NEO-MARKSİST DÜŞÜNÜRLER VE ÇATIŞMA KURAMI

Birçok düşünür çatışma olgusuna klasik Marksist perspektiften farklı ve daha geniş bir bakış kazandırmışlardır. George Simmel, Lewis Coser, Ralph Dahrendorf, Pierre Bourdieu, Charles Wright Mills, David Riesman gibi düşünürlerin çatışma kuramına dair fikirleri yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler ışığında Neo Marksist tartışmanın merkezinde yer alan görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler 1950'ler ve sonrası çatışma kuramlarına yeni bakış açıları getirmiştir.

Neo-Marksist perspektiften bakıldığında, çağdaş sosyoloji kuramları çatışma kuramlarına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. 1950'lerden itibaren, sosyal bütünleşmeye ağırlık vererek çatışmayı toplumsal bir patoloji olarak değerlendiren işlevselcilik ve yapısal işlevselciliğe karşı bir tepki olarak, Marx'ın toplumsal felsefesi "çatışma kuramı" çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. İşlevselcilik, topluluklar arasındaki çıkar, değer ve hedef çatışmalarını yeterince dikkate almadığı ve toplumsal değişimi açıklamada yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiş; bu eleştiriler ışığında çağdaş kuramcılar, çatışma süreçlerini yeniden ön plana çıkararak kuramı geliştirmişlerdir. Bu çerçevede, klasik çatışma yaklaşımının ötesinde yeni yöntem ve perspektifler geliştirilmiştir.

Genel olarak çağdaş çatışma kuramları, toplumu rekabet eden gruplar ya da çıkarların bir sistemi olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre sosyal veya sınıf çatışmaları, belirli organizasyonel ya da toplumsal koşulların etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Endüstrileşme, elitizm, merkezileşme ve kapitalist egemenlik biçimleri, bu çatışmaların ortaya çıkmasına katkıda bulunan başlıca dinamikler olarak görülmektedir. Sosyal çatışmanın temelinde ise tekelleşme eğilimleri ve kaynakların sınırlı oluşu yatmaktadır. Bununla birlikte, çatışma yalnızca bir çözülme unsuru olarak değil, aynı zamanda toplumsal uyumun ve sosyal evrimin ilerlemesine katkı sağlayan bir süreç olarak da değerlendirilmektedir (Kızılcıkelik, 1994: 406).

Bu sayıtların çatışmanın yeni boyutlarına dikkat çektiği görülmekte ve bu durum, toplumsal yapıyı anlamada yeni perspektifler sunmaktadır. Söz konusu perspektiflerin ortaya koyduğu düşünceler, birçok kuramcı tarafından farklı biçimlerde yorumlansa da belirli ortak özelliklerde birleşmektedir. Çağdaş çatışma teorisyenlerine göre toplum, organik bir bütün olmaktan ziyade dinamik bir süreçtir. Sosyal yapının hareketliliğinin kaynağı, bizzat yapının kendi içinde doğal olarak ortaya çıkan çatışmalardır. Bu bağlamda çatışma ve çelişkilerin sosyal birimler ve öğeler arasında sürekli olarak mevcut olduğu kabul edilmektedir. Çatışma, toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir unsuru olup, bireylerin, grupların ve sınıfların nesnel koşullar altında şekillenen farklı çıkarları, beklentileri ve değerleriyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla sosyal değişimin temel itici gücü, doğal ve kaçınılmaz bir olgu olarak görülen çatışmadır.

Çağdaş çatışma kuramcılarının üzerinde önemle durdukları bir diğer nokta, çatışmanın toplumun bütünlüğü açısından işlevsel bir rol taşımasıdır. Çatışma, toplumun amaçlarını gerçekleştirmesine ve ilerlemesine katkıda bulunan bir süreç olarak değerlendirilmekte, değişimin temel dinamiği olarak görülmektedir. Bu çerçevede çatışma, toplumsal sorunların varlığında somutlaşmakta, sosyal sorunların baskısı altında yoğunlaşarak çözüm süreçlerini hızlandırmaktadır. Sorunların çözümü ise toplumsal değişimi zorlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca bu teorisyenler, toplumsal ilişkilerin açıklanmasında yöneten-yönetilen ayrımına da dikkat çekmektedirler (Oskay, 1983: 36-37).

Marx sonrası neo Marksistler aslında birçok konu üzerinde durarak Marksizmin revizesine önemli çalışmalar sunmuş, çatışma, ideoloji, kapitalizm, sınıf olgusu, hegemonya, tahakküm, ekonomi ve sosyal yapının içerisinde olan tüm konularda fikirler öne sürerek değişik alanlarda katkı sunmuşlardır. Gramsci, Althusser, Luckacs başta olmak üzere birçok neo Marksist bu çalışmalara öncülük etmişlerdir.

Neo-Marksizm, klasik Marksizm'den hareketle kültür, bilinç, ideoloji ve medya gibi alanları kapsayacak şekilde genişletilmiş bir düşünsel akımdır. Sosyoloji literatüründe bu terim, "Karl Marx ve Friedrich Engels'in fikirlerine dayanan, diğer entelektüel geleneklerden alınan unsurlarla değiştiren ya da aşan toplum kuramları ya da sosyolojik çözümleme ekolleri" (Marshall, 2005: 529) olarak tanımlanmaktadır. Modern değerlendirmelerde ise Neo-Marksizm, 20. yüzyılda Marksist teoriyi eleştirel teori, psikanaliz veya varoluşçuluk gibi farklı entelektüel yaklaşımlarla zenginleştirme eğilimi olarak görülmektedir.

Marx, kendi döneminde Marxist olmadığını ifade etmesine rağmen, takipçileri açısından bir simge veya idol hâline gelmiş, bu durum, onun kapsamlı teorisinin politik veya ideolojik düzlemde gölgenmesine yol açmıştır (Hoffman, 2020: 586). Bu gelişme, Neo-Marksist gelenekte yer alan eleştirel teori akımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ritzer ve Stepnisky (2015: 365), bu akımı ekonomik determinizmden uzaklaşan ve Batı Marksizm'indeki en kapsamlı gelenek olarak tanımlamaktadır.

Hegelci Neo-Marksist perspektifte önemli bir figür olan Georg Lukács, Engels'in Marksizmi diyalektik zihinden uzaklaştırarak bilinci dışsal bir ürün olarak indirgemesini eleştirir ve bu nedenle Marksizmi "mekanik bir teori" olarak tanımlar (Swingewood, 1998: 233). Lukács'a göre bireyler, ancak toplumsal bütünlük bağlamında anlam

kazanabilir, parçaların izole edilmesi kabaca Marksist bir yaklaşım olarak görülemez. *Tarih ve Sınıf Bilinci* adlı eserinde ne şeyleşmenin ne de determinizmin bireyin toplumsal gerçeklikle ilişkisini tam olarak açıklayabileceğini, bireyin tek başına şeyleşmeden kurtulmasının zor olduğunu vurgular (Cuff ve ark., 2013: 203). Bu bağlamda Lukács, reifikasyon kavramını merkeze taşır, kapitalist toplumda toplumsal ilişkilerin nesneleştirildiğini, bireylerin ancak bütünsel bilinçle bu nesneleşmeden kurtulabileceğini savunur.

György Lukács'ın *History and Class Consciousness* (1923) adlı eseri, reifikasyon ve sınıf bilinci analizleriyle Batı Marksizmine özgün bir kuramsal yön vermiştir. Yenidenifikasyon (reification) kavramı, toplumsal ilişkilerin nesneleştirilerek insanlar üzerindeki egemen ilişkileri görünmez kılması anlamında kullanılır. Sınıf bilinci ise yalnızca maddi koşullara bağlı otomatik bir süreç değil, proletaryanın kendini tarihsel özne olarak kavramasıdır (Lukács, 2014).

Neo-Marksizmin bir diğer önemli bileşeni Antonio Gramsci'nin hegemonya teorisidir. Gramsci, "hegemonya"yı toplumsal sınıflar arasındaki denge ve rıza ilişkisi, "tahakküm"ü ise zor ve devlet gücüyle ilişkilendirir. Ona göre hegemonya, pasif bir baskı mekanizması değil, ideolojik bir rıza biçimi olarak yeniden tanımlanmalıdır. Tarihsel düzenlilikleri kabul etse de tarihin kaçınılmaz olduğu fikrine karşı çıkar, tarihi bir pratik ve ideolojik mücadele ürünü olarak değerlendirir. Gramsci'nin hegemonya ve sivil toplum kavramları, Marksist teoriye yeni analizler kazandırmış, günümüzde kültürel çalışmalar ile uluslararası ilişkiler kuramı alanlarında kilit bir kaynak olmuştur. Nitekim Peter D. Thomas (2023), Gramsci'nin hegemonya kavramını radikal politikada kültürel siyaset ve direniş stratejileri bağlamında yeniden yorumlayarak, onu sürekli değişim hedefleyen bir farklılaşma süreci olarak ele alır. Böylece Gramsci'nin analizleri, Marksizme kültürel siyasetin ve politik ayrışmanın süreçsel ve radikal doğasını vurgulayan bir perspektif kazandırır (Thomas, 2023).

Neo-Marksist geleneğin en kapsayıcı bileşenlerinden biri ise eleştirel teoridir. Bu yaklaşım, geçmişteki hatalardan öğrenerek teorik temelleri yeniden değerlendirme ve geleceğe yönelik stratejik bir hazırlık mantığıyla geliştirilmiştir (Jay, 2014: 40). Frankfurt Okulu'nun önemli isimleri-Max Horkheimer, Theodor Adorno, Walter Benjamin, Herbert Marcuse, Erich Fromm ve Jürgen Habermas-bu teorik geleneğin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır (Bottomore, 2013). Eleştirel teori, kültür endüstrisi, ideoloji, birey-toplum ilişkileri ve iletişim süreçleri üzerinde yoğunlaşır, kapitalist sistem içinde kültürel haz ve bilinç üretiminin araçsal akılla şekillendirildiğini, bireylerin eleştirel düşünceden uzaklaştırıldığını öne sürer. Habermas, bu geleneği geliştirerek "arayüzsel akıl" ve iletişimsel eylem alanlarında toplumsal özgürlüğü ve meşru rızayı yeniden kurgulamaya çalışmıştır.

Louis Althusser ise ideoloji ve ideolojik devlet aygıtları (ISA) kavramlarıyla Marksist teoriye yapısal bir perspektif kazandırmıştır. ISA, devletin baskı araçları (RSA) dışında yer alan, ancak ideolojik düzeyde toplumsal kontrolü sağlayan kurumları ifade eder, bunlar medya, aile, eğitim gibi sivil toplum bileşenleridir. Althusser, bu kurumların kapitalist toplumu yeniden üreten ideolojik mekanizmalar olduğunu vurgulamaktadır (Althusser, 1994).

Sonuç olarak Neo-Marksizm, klasik Marksizmin eksik bıraktığı kültürel, ideolojik ve bilinç boyutlarını yeniden yorumlayarak, teoriyi günümüzün karmaşık toplumsal koşullarına uyarlayan çok katmanlı bir düşünce geleneğidir. Lukács'ın bilinç ve totalite vurgusu, Gramsci'nin hegemonya analizleri ve Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi bu geleneğin üç temel kuramsal dayanağını oluşturmaktadır.

Tüm bu yaklaşımlar, çatışma kuramının toplumsal değişimdeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Kurama göre toplumsal örgütlenmenin temelinde, değerler ve kaynakların eşitsiz dağılımından kaynaklanan yapısal çelişkiler ve çatışmalar vardır; bu nedenle ekonomik, toplumsal, siyasal kurumlar ile kültürel, sanatsal ve bilimsel etkinlikler, toplumdaki sınıf ve grupların karşılıklı anlaşması ya da uzlaşmasıyla değil, taraflar arasında farklı düzeylerde sürekli tekrar eden çatışmaların sonucu olarak şekillenir. Bu yaklaşım, hem Marksizmin klasik çatışma kuramını yeniden yorumlamış hem de sonraki pek çok kuramı etkilemiştir. Marksizmde çatışmaların genellikle sınıflar arası makro düzeyde ele alınmasına karşın, yeni yaklaşımlar daha mikro düzeyli analizler sunar. Bu mikro düzeyli açıklamalarda ortak görüş, günümüz dünyasında çatışmaların yalnızca ekonomik veya iktidar temelli olmadığını, aynı zamanda psikolojik ve sosyal faktörlerin de önemli rol oynadığını vurgular. Böylece çağdaş çatışma kuramları, bireysel duyguları ve sosyal etkileşimleri göz önünde bulundurarak yeni bir bakış açısı geliştirmektedir.

ÇATIŞMA KURAMININ SOSYOLOJİK ANALİZLERDE KULLANIMI: METODOLOJİK PERSPEKTİF

Çatışma kuramı, toplumsal düzeni durağan ve uyumlu bir yapı olarak değil, sürekli yeniden üretilen karşıtlıkların ürünü olarak ele aldığı için, sosyolojik araştırmalara zengin metodolojik imkânlar sunmaktadır. Bu yaklaşım, farklı düzeylerde toplumsal analizlerin yapılmasına olanak tanımaktadır;

Makro düzey analizler: Klasik Marksist yaklaşım, üretim ilişkileri ve sınıf yapıları üzerinden toplumsal değişimi açıklamaya yöneliktir. Bu çerçevede tarihsel-sosyolojik incelemeler, sınıf mücadelelerinin toplumsal dönüşüme etkisini ortaya koyar. Makro düzeyde yürütülen çalışmalarda gelir dağılımı, istihdam yapıları ve ekonomik eşitsizlikler gibi nicel veriler, sınıflar arası çatışmaların yapısal boyutunu çözümlemede kullanılabilir.

Kurumsal düzey analizler: Dahrendorf'un otorite ve güç ilişkilerine yaptığı vurgu, çatışma kuramının kurumların iç işleyişinde kullanılmasına olanak tanır. Eğitim, aile, devlet ve medya gibi kurumlarda otorite dağılımları ve çıkar çatışmaları, karşılaştırmalı araştırmalar aracılığıyla incelenebilir. Bu tür analizlerde karma yöntemlerin (nicel istatistikler ile nitel görüşmelerin birlikte kullanılması) işlevsel olduğu görülmektedir.

Mikro düzey analizler: Simmel'in toplumsal ilişkilerdeki çatışma işlevine ve Bourdieu'nün alan-habitus-sermaye üçlüsüne yaptığı vurgu, gündelik yaşam pratiklerinin çatışma perspektifiyle incelenmesine imkân tanır. Bu düzeyde etnografik çalışmalar, söylem analizi veya derinlemesine mülakatlar gibi nitel yöntemler öne çıkar. Böylece çatışmanın sadece yapısal değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik düzeylerde de nasıl yaşandığı ortaya konulabilir.

Disiplinlerarası yaklaşımlar: Neo-Marksist kuramların ideoloji, hegemonya ve kültürel tahakküm vurgusu, çatışma kuramının siyaset bilimi, iletişim çalışmaları, kültürel çalışmalar ve psikoloji gibi alanlarla kesişmesine imkân tanır. Medya içeriklerinin çözümlemesi, kültürel ürünlerin ideolojik kodlarının incelenmesi veya kimlik politikaları üzerine araştırmalar, çatışma kuramının disiplinlerarası kullanımına örnek oluşturmaktadır.

Normatif ve eleştirel boyut: Çatışma kuramı yalnızca açıklayıcı değil, aynı zamanda eleştirel bir çerçeve sunar. Eşitsizliklerin ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretim süreçlerini görünür kılarak sosyolojik araştırmalara normatif bir boyut kazandırır. Bu bağlamda çatışma kuramı, toplumsal düzeni anlamının ötesinde, değişim ve dönüşüm imkânlarını da tartışmaya açan bir metodolojik yaklaşım sağlamaktadır.

ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL SORUNLAR BAĞLAMINDA ÇATIŞMA KURAMI

Çatışma kuramı yalnızca tarihsel-toplumsal dönüşümleri açıklamak için değil, günümüzün karmaşık sorunlarını anlamlandırmak için de işlevsel bir analitik çerçeve sunmaktadır. Küreselleşme, kimlik siyasetleri, dijitalleşme ve ekolojik krizler gibi çağdaş olgular, çatışma kuramının farklı boyutlarıyla yeniden yorumlanabilir.

Küreselleşme ve Eşitsizlikler: Küreselleşme süreci, üretim ve sermaye dolaşımını hızlandırmış, fakat aynı zamanda ülkeler ve sınıflar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Neo-Marksist yaklaşımlar, küresel kapitalizmi merkez-çevre ilişkileri çerçevesinde açıklamakta, çokuluslu şirketlerin ucuz işgücü ve doğal kaynakları sömürmesi, sınıf çatışmasının ulusal sınırların ötesine geçtiğini göstermektedir. Bu bağlamda küreselleşme, toplumsal çatışmaların küresel ölçekte yeniden üretildiği bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Kimlik Siyasetleri: Çağdaş toplumlarda çatışmalar yalnızca sınıf temelli değildir, etnisite, toplumsal cinsiyet, din ve kültürel kimlikler de önemli çatışma alanları haline gelmiştir. Feminist çatışma kuramları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini vurgularken, postkolonyal yaklaşımlar küresel güç ilişkilerinde kültürel tahakküm biçimlerine işaret etmektedir. Gramsci'nin hegemonya kavramı, kimlik temelli mücadelelerin ideolojik düzlemde nasıl şekillendiğini anlamada açıklayıcı bir araç sunmaktadır.

Dijital Medya ve İdeolojik Yeniden Üretim: Dijitalleşme ve sosyal medya, bireylerin gündelik yaşamlarını şekillendiren yeni çatışma alanları yaratmıştır. Althusser'in ideolojik aygıtlar kavramı, sosyal medya platformlarının bilgi ve ideoloji üretimindeki rolünü anlamada güncelliğini korumaktadır. Algoritmalar, dijital gözetim ve veri sömürüsü, bireylerin bilinçlerini biçimlendiren ve iktidar ilişkilerini yeniden üreten araçlar olarak değerlendirilebilir. Böylece dijital medya hem sembolik çatışmaların hem de sınıf temelli çıkar mücadelelerinin yeni bir zemini haline gelmiştir.

Ekolojik Çatışmalar: Küresel iklim krizi ve çevresel sorunlar, doğal kaynakların kullanımında devletler, şirketler ve toplumsal hareketler arasında yeni çatışmalar doğurmaktadır. Ekososyolojik yaklaşımlar, çevre sorunlarını yalnızca teknik veya doğal değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerinin bir ürünü olarak görmektedir. Greta Thunberg'in öncülüğündeki gençlik hareketleri veya çevresel adalet mücadeleleri, çevresel krizlerin sınıfsal, kültürel ve politik boyutlarla nasıl kesiştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak çağdaş toplumsal sorunlar, çatışma kuramının güncelliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. Küreselleşme, kimlik politikaları, dijital medya ve ekolojik krizler, çatışma kuramının yalnızca klasik açıklamalara

değil, aynı zamanda yeni metodolojik ve teorik açılımlara da ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Böylece çatışma kuramı hem tarihsel hem de çağdaş düzeyde toplumsal değişimi anlamada vazgeçilmez bir perspektif olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Çatışma kuramı, toplumsal düzeni yalnızca uyum ve bütünleşme süreçleri üzerinden değil, aynı zamanda çatışma ve karşıtlıklar temelinde anlamlandırmaya yönelik en önemli sosyolojik yaklaşımlardan biridir. Klasik Marksist düşünce, üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesini toplumsal değişimin asli dinamiği olarak görmüş, Marx'ın vurguladığı sınıf çatışması, modern toplumların ekonomik ve siyasal dönüşümünü açıklamada güçlü bir teorik çerçeve sunmuştur. Bununla birlikte, Georg Simmel, Lewis Coser, Ralph Dahrendorf, Pierre Bourdieu ve diğer düşünürlerin katkılarıyla çatışma, sadece sınıflar arası ekonomik bir karşıtlık değil, aynı zamanda kültürel, sembolik, kurumsal ve psikolojik boyutlarıyla ele alınan çok katmanlı bir süreç haline gelmiştir.

Neo-Marksist gelenek, bu dönüşümün kuramsal ifadesini ortaya koyarak Marksizmin ekonomik determinizmini aşmaya çalışmıştır. Gramsci'nin hegemonya kavramı, Althusser'in ideolojik aygıtlar teorisi, Lukács'ın reifikasyon ve sınıf bilinci tartışmaları ile Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisi, toplumsal çatışmayı hem ideolojik hem de kültürel düzeyde yeniden yorumlamıştır. Bu katkılar, çatışma kuramının yalnızca ekonomik yapılara indirgenemeyeceğini, toplumsal değişimin aynı zamanda kültürel, ideolojik ve sembolik mücadeleler aracılığıyla da şekillendiğini göstermiştir.

Günümüzde çatışma olgusunu anlamak, yalnızca sınıf farklılıklarıyla değil, toplumsal cinsiyet, etnisite, kimlik politikaları, ekolojik sorunlar ve dijitalleşme gibi yeni mücadele alanlarıyla da mümkündür. Bu nedenle çağdaş çatışma teorileri, toplumsal düzeni durağan bir uyum olarak değil, sürekli yeniden üretilen karşıtlıklar ve müzakereler süreci olarak kavramaktadır. Çatışma, bir yıkım unsuru olmanın ötesinde, toplumsal değişimi tetikleyen, dönüşümü hızlandıran ve yeni toplumsal formların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir süreçtir.

Sonuç olarak, çatışma teorisi ve Neo-Marksist yaklaşımlar, toplumsal değişimi anlamada vazgeçilmez kuramsal kaynaklardır. Bu kuramlar, toplumsal yapının yalnızca konsensüs değil, aynı zamanda farklı çıkar, değer ve güç mücadelelerinin ürünü olduğunu ortaya koyarak, sosyolojik analizlerde dinamik bir perspektif sunmaktadır. Çatışmanın kaçınılmazlığı kadar işlevselliğini de vurgulayan bu yaklaşımlar, toplumsal dönüşümün çok boyutlu doğasını kavramada günümüzde de temel başvuru noktaları olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdere, İ. (1991). *Marxizm'de temel kavramlar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (A. Tümer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aron, R. (2004). *Sosyolojik düşüncenin evreleri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Barthes, R. (1988). *Anlatıların yapısal çözümlemesine giriş* (M. Rifat & S. Rifat, Çev.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- Bottomore, T. B. (2013). *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi* (Ü. H. Yolsal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları* (H. Hülür, S. Toker & İ. Mazman, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Cuff, E. C., Sharrock, W. W., & Francis, D. W. (2013). *Sosyolojide perspektifler* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Dahrendorf, R. (2022). *Class and conflict in an industrial society* (e-kitap baskısı). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003260257>
- Gumplowicz, L. (2019). *Ethnicity and class conflict in modern societies*. University of Chicago Press.
- Hondrich, K. O. (1991). Günümüzde sosyal çatışma. İçinde İ. Coşkun (Haz.), *75. yılında Türkiye'de sosyoloji içinde* (ss. 219-238). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kızılcıkel, S. (1994). *Sosyoloji teorileri I-II-III*. Konya: Emre Yayınları.
- Klein, N. (2021). *Yanıyoruz: Yeşil Yeni Düzen Üzerine (Ateşli) Fikirler* (E. S. Mutlu, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Lukács, G. (2014). *Tarih ve sınıf bilinci* (Y. Öner, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (Çev. O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Marx, K. (2005). *Komünist manifesto ve komünizmin ilkeleri* (M. Erdost, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Mills, C. W. (2016). *İktidar Seçkinleri*. (Çev. Ünsal Oskay). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Oskay, Ü. (1983). *Geçiş dönemi tipi olarak Zonguldak kömür havzası maden işçisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Rehmann, J. (2020). *İdeoloji kuramları: Yabancılaşma ve boyun eğme güçleri* (Ş. Alpogut, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri* (I. E. Howison, Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Stahl, G., & Mu, G. M. (2022). Pierre Bourdieu: Revisiting reproduction, cultural capital, and symbolic violence in education. In B. A. Geier (Ed.), *The Palgrave handbook of educational thinkers*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi* (O. Akınhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Toprak, M. (2023). *Bir mekânın gündelik hayatı: Farklılıklarla yaşayabilmek*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları
- Thomas, P. D. (2023). *Radical politics: On the causes of contemporary emancipation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Tolan, B. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Wallece, R. A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (L. Elburz & R. Ayaz, Çev.). İzmir: Punto Yayıncılık.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (Çev. Latif Boyacı). İstanbul: Yarı Yayınları.